

τὴν πολὺτιμον αὐτῶν συνεργασίαν καὶ ἀρωγὴν, ἀνθ' ὧν ἐκφράζομεν καὶ πάλιν τὰς εὐχαριστίας καὶ τὴν ζωνορὰν ἐγγνωμοσύνην ἡμῶν.

Ἐν Πειραιεὶ Ἀπρίλιος 1884.

Δ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΠΑΝΟΡΘΩΜΑΤΑ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΚΡΕΜΟΥ

Γ'.

Σουλιῶται, πρώτη πολιορκία Μεσολογγίου,
Μάρκος Βότσαρης.

Ἐκ τῆς ἐν τέσσαρσιν* ἀριθ. τοῦ «Ἀπόλλωνος» δημοσιευθείσης «ἐκθέσεως» τοῦ γέροντος ἀγωνιστοῦ Γεωργίου Βουλπιώτου μανθάνομεν ἄλλα τε καὶ μάλιστα τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος Μάρκου Βότσαρη, ἅτινα καθάπερ καὶ τὰ τοῦ ἐτέρου ἥρωος Ἀθανασίου Διάκου περιεβλήθησαν τοιαύτην ποιητικὴν αἵγλην, ὥστε ἦτε ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ ἡ ποίησις συνεχύθησαν. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσαν μὲν καὶ οἱ ἡμέτεροι, τὰ μάλιστα δὲ οἱ τῆς Ἑσπερίας συγγραφεῖς. Ἐὰν δ' ἀναγνῶ τις πρῶτον ἓνα ὄντιναδὴποτε αὐτῶν, εἴτα δὲ τὴν ἡδὴ δημοσιευθεῖσαν «ἀνέκδοτον ἐκθεσιν» θὰ ἴδῃ ὅτι αὕτη οὐκ ὀλίγον συντελεῖ εἰς διαλευκάνειν τῆς παρὰ τὸ Κεφαλόβρυσον νυκτομαχίας, ἣτις παρ' ἄλλοις ἄλλως ἔχει. Τὸ δὲ σπουδαῖον ὅτι ὁ συντάκτης τῆς «ἐκθέσεως» διδάσκει ἡμᾶς τί ἐφρόνουν οἱ ἐχθροὶ περὶ τοῦ Μάρκου καὶ ὁποῖα ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν προσκόπων Τσελεδήμπεη ἠγγέλησαν τὰ περὶ τῆς νυκτομαχίας πρὸς τὸν γενικὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκστρατείας Μουσταῆ. Ὡστε πρῶτον ἡδὴ μανθάνομεν καὶ παρὰ τῶν πολεμίων τὰ περὶ τοῦ ἡμετέρου ἥρωος, ὅπως σχεδὸν διάφορα τῶν τέως ἡμῖν γνωστῶν, οἷον ὁ μὲν Στραλχεῖμος γράφει ἐχθροὺς νεκροὺς 2,000, λάφυρα δὲ σημαίας 54, πρόβατα 8,000, ὅπλα 3,200, πιστόλια 1400. Ὁ δὲ Σοῦτσος νεκροὺς 7,000! Ὁ Ζιγκειζῆνος 800· ὅπλα 690, πιστόλια 1000. Ὁ Παπαρρηγόπουλος (ἐν τῇ μικρᾷ ἱστορίᾳ) ὁμοίως τοσοῦτους. Ὁ Τρικούπης ὁμοίως, ἀλλὰ σημαίας 2. Ὁ Κουτσονίκας ὅπλα 1000, πιστόλια 1000, σημαίας 2. Ὁ Βαρθόλδους νεκροὺς 2,000. Ὁ Παπαρρηγόπουλος νεκροὺς 800. Ὁ Μεταξᾶς νεκροὺς 1500, ὅπλα 1600, πιστόλια 1800, ξίφη 300, ἵππους 1200, ἡμιόνους 30, σημαίας 4. Ὁ δὲ συντάκτης τῆς «ἐκθέσεως» νεκροὺς 70. Ἀπορον! οἱ 70 ἐγένοντο 7,000 ὑπὸ τοῦ Σοῦτσου! Αἱ αὐταὶ δὲ διαφοραὶ καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν ἐκατέρων τῶν διαμαχομένων, τὴν ὥραν, τιθεμένην ἀπὸ τῆς 10 τῆς νυκτὸς μέχρι τῆς 4 περιῖπου τῆς πρωΐας, καθ' ἣν εἰσῆλ-

θον οἱ περὶ τὸν Μάρκον εἰς τὴν τουρκικὴν παρεμβολήν, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἡμέραν. Οὕτως ὁ μὲν Γερβῖνος τίθησι τὴν 8ην Αὐγούστου, ὁ δὲ Παπαρρηγόπουλος τὴν 11, ἄλλοι δὲ τὴν 7, ἕτεροι τὴν 10 κτλ. Ὁ δὲ συντάκτης τῆς «ἐκθέσεως» τὴν πρωΐαν τῆς ἐνάτης πρὸς τὴν δεκάτην ὀνομάζων καὶ τὴν ἡμέραν. Ὅμοιως δὲ ποικίλλουσι καὶ ἄλλα, οἷον ὁ ἀριθμὸς τῶν προσκόπων καὶ τοῦ κυρίου στρατοῦ τοῦ Μουσταῆ καὶ ὁ τοῦ ἐλληνηκοῦ, ὧν ἐκείνων μὲν τίθεται μεταξὺ 8—14,000! τῶν δ' Ἑλλήνων μεταξὺ 700—2500, ἐξ ὧν ὁ τῶν Σουλιωτῶν ἀριθμὸς κυμαίνεται μεταξὺ 220—350. Προσέτι δὲ καὶ ἡ διάρκεια τῆς νυκτομαχίας παρ' ἄλλοις ἄλλως ἔχει. Ὅμοιως καὶ ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἐχθρῶν διαφόρως ὀρίζεται. Ὡσαύτως δὲ καὶ τίς τῶν Σουλιωτῶν εἰσῆλθεν ἐπὶ κατασκοπεύσει εἰς τὸ τουρκικὸν στρατοπεδον καὶ πότε· ἂν δὴλα δὴ ὁ Μάρκος ἢ ὁ Νοῦτσος Βότσαρης εἰσῆλθε τὴν 6ην ἢ 7ῃ 8ην ἢ 9ην Αὐγούστου, καὶ τοῦτο ζητεῖται. Πρὸς δὲ καὶ ἂν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς νυκτομαχίας πρὸ τῆς σάλπιγγος ἤρξαντο τοῦ φόνου ὁ Μάρκος καὶ ὁ Τούσιζας, ὧν κατὰ τὸν Στραλχεῖμον ἐκεῖνος μὲν ὑπὸ δρῶν ἀπέκτεινε πέντε Γκέκιδας, οὗτος δὲ τέσσαρας ἄμ' ἐγειρομένους ἐκ τοῦ ὕπνου. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἡλικία τοῦ Μάρκου παρ' ἄλλοις ἄλλη τίθεται, ἥτις μεταξὺ τοῦ 30 καὶ 37 κυμαίνεται, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰ αἵτια τῆς ἡρωϊκῆς ἀποφάσεως τοῦ Μάρκου διάφορα λέγονται, οὐδὲ μόνον ὅσα εἰς τὰ διπλώματα ἀρχηγίας ἀναγονται. Πρὸς δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν κηδείαν καὶ τὸ οἶκημα, ἐν ᾧ κατετέθη ὁ νεκρὸς τοῦ ἥρωος, ἄλλοιως περιγράφει ὁ Στραλχεῖμος, ἑτεροίως δ' ὁ τότε ἐπαρχος Μεσολογγίου Κ. Μεταξᾶς, ὧν ἐκεῖνος μὲν γράφει κατ' εἰδήσεις αὐτοπτῶν, οὗτος δὲ ὡς αὐτόπτης καὶ φροντιστῆς τῆς κηδείας! Ἐκεῖνος λέγει ὅτι κατετέθη ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Μεταξᾶ ὁ νεκρὸς, οὗτος δὲ ἐν τῷ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μάρκου Μάρως καλουμένης. Καί, ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, ἅπασαι αἱ λεπτομέρειαι τῆς νυκτομαχίας τοῦ Μάρκου καὶ τὰ μετ' αὐτὴν ἐν ἀναμφιβόλῳ κεῖνται, καθάπερ καὶ τὰ κατὰ τὴν παρασκευὴν αὐτῆς. Ἡ «ἐκθεσις» ἄρα, ὅσον ἀτελὴς καὶ ἂν ᾖ, ἄγει ἐγγύτερον εἰς τὴν ἀλήθειαν, ὡς γραφεῖσα ὑπ' ἀνδρὸς καὶ τοὺς τάφους τῶν νεκρῶν τῆς μάχης ἰδόντος καὶ ἐν τῷ στραταρχείῳ τοῦ ἐχθροῦ διατρίβοντος καὶ μετὰ τῶν μαχησαμένων ἐν τῇ νυκτομαχίᾳ συνδιαλεξαμένου καὶ τὰ εἰκότα παρ' αὐτῶν μαθόντος.

Ὅσον δὲ ἀποβλέπει εἰς τὰ φρονήματα, τὴν πορείαν, τὴν πληθύν καὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα τῶν ἐχθρῶν, τὸ πρῶτον ἡδὴ ἀσφαλέςτατος, οἷον εἰ προηγητῆς τοῖς τυφλοῖς, ὁδηγὸς ἡμῖν τὰ πάντα ἀγνοοῦσι γίνεται ὁ τῆς «ἐκθέσεως» συντάκτης, ὅστις ὡς πάντοτε καθ' ὅλην τὴν ἐκστρατείαν διαιτώμενος παρ' αὐτοῖς τὰ πάντα εἶδε καὶ εἰδὼς παραδίδει ἡμῖν ταῦτα ἀπερίττως μὲν, ἀλλ' ἀκριβῶς. Διδασκόμενοι δὲ τὰ τῶν ἐχθρῶν μανθάνομεν συγχρόνως καὶ ὅσα τῶν Ἑλλήνων συνδέονται μετὰ τῶν τοῦ ἐχθροῦ. Τὰ ἔργα δὲ μάλιστα τῶν μικρῶν ἀποσπα-

(*) 8 (σελ. 113—116), 9 (σελ. 129—131), 10 (σελ. 145—146) καὶ 11 (σελ. 161=164).

σμάτων του ἔχθρου, ἅπερ ἤδη πρὸ τῆς 26 Ἰουλίου 1823 μέχρι τῆς 10 Αὐγούστου διήλυνον τὰ ἄγραφα, οὐδεὶς που δι-
εξῆλθεν. Ἐν τῷ μέρει δὲ τούτῳ τῆς «ἐκθέσεως» παρίσταται
καὶ τὸ ἀμφίβολον τῆς διαγωγῆς τοῦ Καραϊσκάκη οὕτως,
ὥστ' ἀμφίβολον νὰ ποφανθῇ τις ἂν τότε ὁ μετὰ ταῦτα
σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος ἀναδειχθεὶς ἀνὴρ ἐφρόνει τὰ τῶν Τούρ-
κων ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο διδάσκει ἡμᾶς ἵνα καὶ τὸν
μεγαλοφυῶ, στρατηγικώτατον, ἡρωϊκόν, πολιτικόν καὶ πολυ-
μήχανον Ὀδυσσεῖα τὸν Ἀνδρούτζου ἐπεικέστερον κρίνωμεν
καὶ μὴ εἰκῇ καὶ ἀκρίτως, παρακρουόμενοι ὑπὸ τῶν τότε κομ-
ματικῶν συκοφαντῶν, οἷον τῶν περὶ Κωλέτην καὶ τὸν ἀχάρι-
στον Γκούραν, κηλιδῶμεν τὴν λαμπρότητα ἀνδρός, ὅστις, εἰμὴ
ἐδολοφονεῖτο, ἐξ ἅπαντος θὰ ἀνεδεικνύετο ὁ μέγιστος τῶν ἀν-
δρῶν, τούλάχιστον ἐν τῷ ἡπείρῳ Ἑλλάδι, τῆς μεγάλης ἡμῶν
ἐπαναστάσεως, ὅπως τοῦτο, ὡς πέποιθα, καὶ ἐκ τῶν παρ' ἐμοὶ
ἀνεκδότων ἐπιστολῶν ἐπιστήμων μαχητῶν τῆς ἐπαναστάσεως
καὶ σημειωμάτων περιφανῶς καταδειχθῆσεται.

ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΛΑΒΥΡΙΝΘΟΥ

ΚΑΙ ΜΑΛΙΣΤΑ ΤΟΥ ΕΝ ΚΡΗΤΗ

Μετ' ἐπεισοδίου περὶ τῶν ἐν τῷ σπηλαίῳ τοῦ
Μελιδονίου πριγέντων κατὰ τὸ 1822.

ΥΠΟ

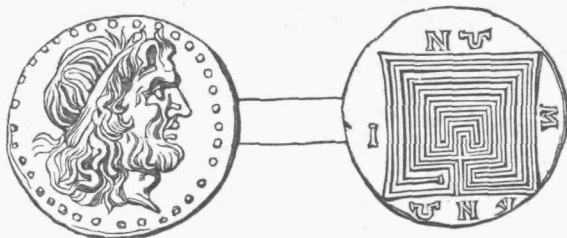
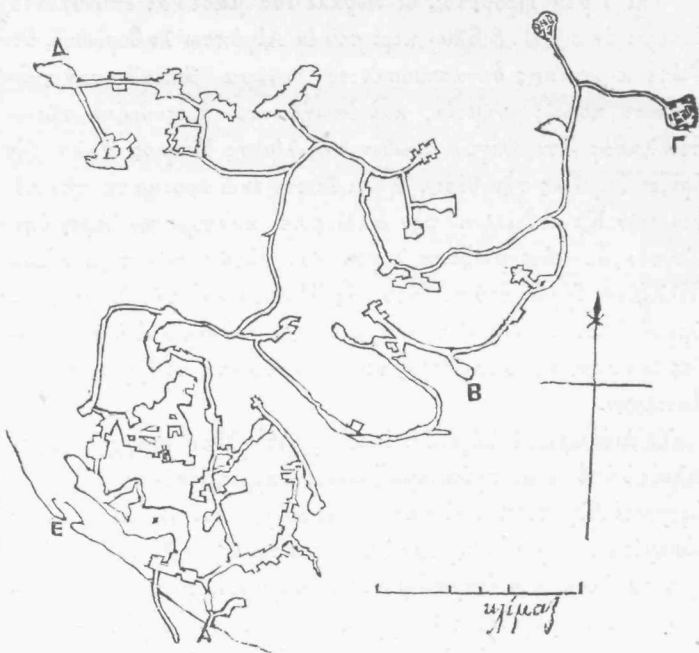
Ν. Ι. ΔΑΡΜΑΡΟΥ

Καθόλου λαβύρινθος σημαίνει οἰκοδομὴν μετὰ πολυαρίθμων
θαλάμων, καὶ περιπλοκῶν ἐλικοειδῶν διόδων, καθιστάντων
τὴν ἐξοδὸν δυσχερῇ καὶ σχεδὸν ἀκατόρθωτον. Περὶ δὲ τῆς
ἀρχῆς τῆς λέξεως περὶσπάγεται ἐν τῷ λεξικῷ τῷ κλασικῷ τοῦ
Dr. Smith μεταφρασθέντι ὑπὸ τοῦ Κ. Δ. Πανταζῆ, ὅτι αὕτη
φαίνεται οὕσα μᾶλλον Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, ἢ ὡς κοινῶς
ὑποτίθεται Αἰγυπτιακῆς καὶ παράγεται ἐκ τοῦ λάβιρος, ὅπερ
ἔχει ἐτυμολογικὴν σχέσιν πρὸς τὸ λαύρα. (Platea lata ἢ vi-
cus). Ὁ δὲ Cornilius Schrevulus, ἐτυμολογεῖ καὶ ἄλλως
τὴν λέξιν, ἐκ τοῦ λαβεῖν καὶ ῥινᾶν, ὡς τὸν εἰσβαίνοντα, ἐξα-
πατῶν, δράττει. (quodprehendendo, siquis ingrediatur).

Κατὰ τὸν Πλίνιον (36 c. 13) μεταξὺ τῶν λαβυρίνθων τῶν
ἀρχαίων ἡμερῶν τέσσαρες ἦσαν οἱ διασημότεροι. Καὶ πρῶτον
μὲν ἀριθμεῖ τὸν τῆς Αἰγύπτου, δευτέρον τὸν τῆς Κρήτης, τρί-
τον τὸν τῆς Λήμνου, καὶ τέταρτον τὸν τῆς Ἰταλίας οἰκοδο-
μηθέντα, ὑπὸ τοῦ Πορσένα βασιλέως τῆς Ἐτρουρίας, ἀκμάσαν-
τος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ταρκουίνιου.

Ἐνταῦθα γενήσεται λόγος μόνον περὶ τῶν δύο πρώτων.
διότι οἱ ἕτεροι ἐποιήθησαν ἀναμφιλέκτως κατὰ μίμησιν αὐ-
τῶν ἂν καὶ ὁ Πλίνιος λέγει τὸν τῆς Λήμνου, ὡς ὑπερβαίνοντα

κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν πολυτέλειαν τῶν ἄλλων, καὶ ὅτ'
ἐστηρίζετο εἰς τεσσαράκοντα στήλας θαυμασίας τῇ καλλονῇ.

Πασιδῆλον δέ, ὅτι τὸν λαβύρινθον τῆς Αἰγύπτου, πλὴν
τῶν ἄλλων συγγραφέων περιέγραψεν αὐτὸν ὁ πατὴρ τῆς Ἱστο-
ρίας λίαν λεπτομερῶς, ὅσον ἐπεδέχετο ἡ ἐποχὴ τοῦ χρόνου.
ὅθεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα παραιοφροῦντες τὴν περὶ τούτου πε-
ριγραφὴν τοῦ ἀρχαιοτέρου Ἱστορικοῦ Ἑλληνος παραλείπομεν
ἄλλα πλεῖστα γραφέντα ὑπὸ τε τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ
νέων περιηγητῶν. Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, ἐπειδὴ τὸ Ἑλληνι-
κὸν φῶλον πλεῖστον τὸ ἐνδιαφέρον ἔχει εἰς τὴν κατὰ τὸν Ἀρι-
στοτέλην βασιλεύουσάν τῶν νήτων Κρήτην, θὰ ἐνδιατρίψω-